

HET WOORD VAN DE WEEK

Orgaan van DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

19e jaargang nr. 2

9 januari 1966

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58

abonnementsprijs f 5,50 per jaar
buitenland f 7,— per jaar
voor België f 6,—
losse nummers f 0,30
verschijnt wekelijks

De toekomst van de mens

Er ligt een maand achter ons van midwinterfeesten, die elk jaar tot veel beschouwingen aanleiding geven. Van Sint-Nicolaas af tot aan Driekonigen richt de blik zich op de toekomst. Dit is in de donkerste periode van het jaar geen wonder: de mens wacht op de geboorte van het licht, op de langer wordende dagen, op de zon en de vruchtbaarheid. Alle gebruiken wijzen daar op: het uitdelen, men zou bijna zeggen het uitzaaian van geschenken, deze hele maand door, is een magische handeling, al wordt dit niet meer zo goed begrepen: de mensen willen door hun voorbeeld de natuur ertoe bewegen, goedgeefs te zijn en grootmoedig met het schenken van zon, warmte en rijke oogsten. Er wordt een grote waarde gehecht aan de sfeer van blijdschap, die met kerstfeest en nieuwjaar moet heersen: zij wordt beschouwd als een belofte voor de toekomst. Vandaar ook dat er zo veel lichten worden ontstoken in donkere dagen.

Wat die toekomst aangaat overheersen er dikwijls verwachtingen, die zelfs de optimistische socialistenvan de vorige eeuw utopisch zouden hebben genoemd.

Utopisch, dat wil zeggen: uit droombeelden geboren. Er worden vele redenen voor aangevoerd, waarvan wij er maar twee willen noemen. In de eerste plaats is het gevoel voor sociale verantwoordelijkheid tussen leden van dezelfde staatsgemeenschap sterk toegenomen. Men kan zich de langdurige economische crisis van dertig jaar geleden, met haar enorme werkloosheid en lage lonen, niet meer voorstellen. Er waren toen bijna een half miljoen mensen zonder werk, en slechts ten dele kregen zij een bescheiden ondersteuning. Als tegenwoordig echter een fabriek onverwachts gesloten wordt, zoals in Deventer, of als in Limburg wordt verwacht dat in de komende jaren enige kolenmijnen de produktie moeten staken, dan wordt zoiets beschouwd als een kwestie, die alle Nederlanders aangaat, als een zaak van nationale zorg en als een onrustwekkende gebeurtenis, waarvan de nadelige gevolgen met gezamenlijke krachten ongedaan moeten worden gemaakt. Over de gehele wereld nu is in de laatste eeuw de eis steeds luider geworden, dat het recht op lonende arbeid voor iedereen

zal worden erkend, en door besef van saamhorigheid zal worden verwerkelijkt.

Men heeft vroeger veel gesproken van de bewustwording der massa's. In de laatste vijftig jaar hebben zij ook in Azië, Afrika en Latijns-Amerika, ook dus in de minder ontwikkelde landen, steeds meer hun stem laten horen. En in elk geval worden hongersnood, ziekte-epidemieën en massale werkloosheid nergens meer normaal of natuurlijk gevonden. Daarvoor is de sociale moraal te ver ontwikkeld. Men hoort ook bijna nooit meer verkondigen, dat de aarde voor de mens een tranendal is, waarin hij veroordeeld is tot lijden, omdat het ware geluk hem zou wachten in een verondersteld hierna-maals.

De tweede oorzaak van hooggespannen verwachtingen ligt in de ontwikkeling van de techniek. De economie is vruchtbaarder geworden, de produktiviteit veel groter, door de ongekende vlucht van de mechanisering en de automatisering. Aan het einde van de vorige eeuw heeft de Engelse dichter Oscar Wilde een verhandeling geschreven, waarin hij een nieuwe Renaissance, Wedergeboorte van de mensheid, heeft aangekondigd, omdat volgens hem de machines alle zware arbeid zouden gaan verrichten, de mechanische slaven zouden worden van vrije mensen. En die mensen zouden zich kunnen gaan wijden aan de vreugde. Zij zouden ieder voor zich een eigen persoonlijkheid kunnen ontwikkelen door de vrije tijd, waarover zij de beschikking zouden krijgen, en die zij naar eigen individuele voorkeur konden gaan gebruiken. Het socialisme, zo zei hij, staat in dienst van het individualisme, of het dat wenst of niet. Want als de mens wordt bevrijd van sociale zorgen zal zijn geestelijke leven volmaakter worden, hij zal ook meer schoonheid zoeken. Bij een katholieke schrijver, die in onze tijd veel aanhangers heeft gekregen, namelijk bij Teilhard de Chardin, vindt men soortgelijke optimistische denkbeelden over de evolutie van de mensheid.

En natuurlijk hebben zulke dichters en denkers teruggesproken op socialistenvan de vorige eeuw. In de evolutie-leer van Karl Marx vinden wij de opvatting, dat wij nog pas op weg zijn naar het rijk der mensheid, en dat wij nog

halverwege in het dierenrijk zijn blijven steken. Of zoals vele anderen het hebben uitgedrukt: van het barbarisme zijn wij nog niet vrij, aan de menselijkheid zijn wij nog niet toe. Maar die vermenschelijking van de samenleving, die humanisering, werd zonder aarzelen aangekondigd. Het is ook niet toevallig dat men nu weer hoort spreken van een boekje, dat al lang vergeten scheen te zijn. Het is een uitdagend geschrift van de schoonzoon van Marx, de Franse socialist Lafarque, en hij schreef het in 1883. In zijn tijd eisten vakbonden en partijen recht op arbeid. Maar hij proclameerde het recht op luiheid.

Die naam luiheid was een provocatie, zoals men tegenwoordig zou zeggen.

Want hij bedoelde er mee: recht op vrije tijd, om te doen wat men wil met de vele vrije uren. En natuurlijk verwachtte hij de verkorting van de arbeidstijd van machines, die duizenden malen meer konden produceren en verrichten dan de mensen. In onze tijd kent iedereen het woord automatisering en zelfs velen een term als computer voor de machine, die voor ons rekent en wiskundige vraagstukken oplost. Er zijn zelfs al toekomstvoorspellers die de tijd zien komen, dat men ons beleefd zal verzoeken, of wij zo goed willen zijn er van af te zien te werken, en ons te laten uitschakelen uit het productieproces tegen een heel behoorlijke financiële vergoeding.

Natuurlijk voelen wij allemaal, dat er met zulke droombeelden iets niet in orde is. Het is waar: honderden miljoenen leven in de roes van de komende welvaartstaat, waarvan zij al een voorproefje hebben gekregen.

De zogenaamde technokraten leren ons dat wij de economie nog zoveel beter kunnen organiseren, zoveel wetenschappelijker kunnen maken, dat de arbeidskracht nog veel doeltreffender kan worden gebruikt. En toch schudden wij allemaal het hoofd. Toch is er onrust onder de oppervlakte van de welvaart. Want wij weten: het goede leven is voorlopig maar weggelegd voor één derde deel van de mensheid, dat al ver genoeg is met het opbouwen van een moderne industrie, en reden heeft om te hopen, dat het de techniek steeds beter kan aanwenden voor toenemend welzijn. In die omstandigheden verkeren volken in Noord-Amerika, Australië en Nieuw-Zeeland, in West-Europa en Oost-Europa, al hebben zij dan nog een uiteenlopend levenspeil.

Zij hebben scholen voor alle kinderen, behoorlijke medische diensten, sociale voorzieningen, bij hen is het sterftecijfer flink gedaald, en zij kennen een werkgelegenheid zoals die vroeger onvoorstelbaar was. Ons hele werelddeel, hoewel Oost-Europa meer dan West-Europa, heeft in de laatste eeuw tientallen miljoenen landverhuizers opgeleverd, die armoede en werkloosheid zijn ontvlucht. In de genoemde ge-

bieden, waar tegenwoordig industrie en techniek zich ontwikkelen, schijnt men de noodtoestanden van het verleden echter te kunnen overwinnen.

Maar iedereen weet dat daarvoor ontzaglijke kapitalen moesten worden uitgespaard en geïnvesteerd. Voor twee derden van de mensheid, dat wil zeggen voor tweeduizend miljoen zielen, is het verschrikkelijk moeilijk, zulke reusachtige sommen gelds uit te sparen. Hun economie is achterlijk, over hen regerende kasten en bevoorrechte groepen tonen vaak een ontstellend tekort aan gevoel voor sociale verantwoordelijkheid. Maar ook als hun bestuurders dat besef wel hebben is het ontzaglijk moeilijk, uit een arme massa van landarbeiders en uit het lompenproletariaat in de steden het kapitaal te verkrijgen, dat nodig is voor een snelle industrialisatie. Daarbij komt het noodlottige geval dat het aantal geboorten in minder ontwikkelde landen naar verhouding veel groter is dan in staten, waar meer welvaart heerst.

Waarschijnlijk is dit het kernprobleem van onze tijd: hoe kan men belangstelling wekken voor beperking van het aantal geboorten, hoe de methoden daarvoor leren toepassen, hoe de middelen er voor masaal beschikbaar stellen? Zoals het nu gaat in arme landen de vermeerdering van de produktie samen met een zo grote toeneming der bevolking, dat voor ieder mens afzonderlijk het levenspeil niet of heel langzaam stijgt. De afstand tussen rijke en arme volken neemt steeds toe, wij worden bedreigd door een klassenstrijd tussen volken, en mischien tussen werelddelen.

En daarom zijn de droombeelden over de toekomst van de mens, waarvan ik sprak, onwenzelijk voor de mensheid als geheel.

Het is de vraag of wij in het Westen onze vrije tijd wel zullen gebruiken voor verheven culturele doeleinden, en niet om te vluchten uit de realiteit, die helemaal niet zo rooskleurig is.

Men moet eens opmerken hoe pessimistisch een groot deel is van onze romans en toneelstukken. Dan wordt men herinnerd aan een woord van de sombere wijsgeer Schopenhauer: „De wereld is heerlijk om te zien, maar verschrikkelijk om te beleven”. In het innerlijk van de mensen blijkt dan veel angst en spanning, die hij probeert te vergeten. Er zijn waarnemers die menen dat het jagen naar steeds meer welvaart en het ophouden van stand en aanzien ook onrustig en nerveus maken. Daarbij komt in ons onderbewustzijn de dreiging, dat dit alles misschien niet duurzaam is, bijvoorbeeld doordat een verwoestende atoomoorlog nog altijd tot de mogelijkheden behoort. Nu is de angst daarvoor in Europa wel verminderd, en men verheugt zich over elk blijk van internationale ontspanning. Maar wat toeneemt is de bezorgdheid over de onrust onder de massa's buiten Europa en Noord-Amerika. Zij tellen

---

aan onze abonné's

Inning van abonnementsgelden door middel van stortings/overschrijvingskaarten brengt grote voordelen met zich mede.

Ook wij zijn hiertoe overgegaan.

Gebruikt voor de betaling van uw abonnementsgeld 1966, de stortings/overschrijvingskaart die u toegezonden is.

tweeduizend miljoen zielen, maar men moet er ernstig rekening mee houden dat het er in het jaar 2000 tweemaal zoveel zullen zijn, als de geboortecijfers er zo hoog blijven als tegenwoordig. Wij kunnen niet zeggen dat hun toekomst ons niets aangaat. Wij vormen met hen één mensheid en één wereld.

Het humanisme is niet alleen een wereldbeschouwing, maar ook een levensopvatting. Het streeft naar humanisering, naar vermenschelijking van samenleving. En het kan moeilijk de realiteit ontkennen, wanneer die verontrustend is. Waarom zouden wij ons zelf en anderen in slaap sussen met onwezenlijke droombeelden over een fabelachtige evolutie zonder grenzen? Tijdens de afgelopen feestdagen zei iemand mij dat hij niet gestoord wilde worden in zijn vreugde door herinnerd te worden aan het bestaan van ellende in de wereld. Als iemand daardoor zo wordt geschokt dat hij zijn moed en levenslust verliest, is er iets mis met hem. Waarom kan men het leven niet even blijmoedig aanvaarden wanneer het ons een ernstige opdracht geeft?

Wanneer wij met onze neus worden gedrukt op de noodzaak te proberen de werkelijkheid te veranderen? Degenen die leven in illusies blijken in wezen onrustig te zijn. Ze zijn bang, dat het zonnige beeld, dat zij zich van de wereld hebben gemaakt, zal worden verstoord.

Men mag de mensen echter best illusies ontnemen als men in staat is hun een ideaal te geven. De illusie is het waandenkbeeld dat de mensheid het al zo ver heeft gebracht. Het ideaal is de mogelijkheid, dat zij het eens verder zal brengen, omdat zij over veel vermogens beschikt om het leven menselijker te maken. Op de keper beschouwd jagen velen naar plezier, genoeg en ontspanning zonder gelukkig te zijn. Ik geloof niet dat de mens dat ooit kan wezen, hij zal wel altijd onrustig en onbevredigd blijven. Maar is dat zo erg? Het leven is moeilijk, het vereist de bereidheid om gevaren af te wenden. Waarom dan die gevaren niet onder het oog gezien?

Welnu, wij staan met onze welvaart en de daaruit voortvloeiende toekomstdromen in een heel ongewone verhouding tot de situatie, waarin twee miljard mensen verkeren. Zo'n uitzonderingspositie kan niet duurzaam zijn. Wij zullen aan de rest van de mensheid tenminste een deel van de middelen moeten verschaffen, waardoor zij tot geboortebeperving en tot industrialisatie kan komen. Dat is niet alleen een morele taak, het is een kwestie van zelfbehoud. Wij staan, als bevoorrechten in een arme wereld, straks met de rug tegen de muur, wanneer het verschil in levensomstandigheden nog groter wordt.

Ik durf over deze problemen te spreken omdat ik meen dat er geen reden is voor wanhoop, en dat de vermenschelijking van de gemeenschap wel mogelijk is. Mogelijk door de beperking van het aantal mensen en door verbetering van de soort. Men spreekt in het Westen zo graag en zoveel over cultuur. Daartoe behoort natuurlijk wel het verfijnen van onze genoegens en het beleven van vreugde. Maar beschaving is toch in wezen nog iets anders. Zij is een vorm van discipline en vooral van zelfbeheersing ten dienste van een gemeenschappelijk ideaal. In deze periode: zelftucht om te proberen de toekomst van de mens iets veiliger te stellen en zich daartoe inspanningen te getroosten. En een beetje verder te zien dan onze eigen huiskamer, onze stad en ons land.

A. L. CONSTANDSE

PERSONALIA

DR. A. L. CONSTANDSE. Geboren 1899. Opleiding — voor het onderwijs — franse en spaanse taal- en letterkunde; bijvakken filosofie en geschiedenis.

Promoveerde op „Le Baroque espagnol et Calderon de la Barca”.

Voormalig redacteur Algemeen Handelsblad. Publiceerde vele artikelen en boeken.

Vertrek

Nog zien wij afscheidnemers trosgewijze nablijven op een mat verlichte kade.

Wie weet moet men de wereldbol bereizen alleen om zijn geluk te ondergraven.

Straks zullen wij, van weemoed zwaar beladen, de oude stad nog eenmaal zien verrijzen om in de mist, die hangt rondom de haven te glanzen eerst, dan schimmig te vergrijzen.

Ik heb geen oog gehad voor zoveel dingen, die ik alleen maar aanvang te beminnen omdat zij nu voorgoed achter de kimmen teloorgaan, waar ik, in herinneringen die soms opflakkeren en dan weer dimmen, mensen en vogels steeds zal horen zingen.

Cola Debrot
S.S. 'Boskoop' 1948
Uit: „Honderd gedichten
van honderd dichters”

Mis

Het was weer een afschuwelijke zaak met die Eskimo's. Ik dacht, kom, ik ga over dit volkje eens wat schrijven, men moet toch ergens over schrijven, nietwaar? En ik had er enkele boeken over gelezen die mij bijzonder hadden geboeid. Onder meer lang geleden een boek van professor Tinbergen (ter onderscheiding van zijn economische broer ook wel de vogeltjes-Tinbergen genaamd), die een winter op de oostkust van Groenland heeft gebivakkeerd. Ik dacht: Eskimo's zijn Eskimo's, of ze nou op de oost- of de westkust wonen, ofwel in Canada of elders.

Het is allemaal verkeerd uitgevallen. Want wat wil het geval? Een der lezers van dit blad is zojuist persoonlijk bij de Eskimo's geweest en hij wist er alles van. Igloo's? Ha meneer, laat mij niet lachen. De dochters van de Eskimo's zijn kantoorbiedenden en winkelmeisjes. Er is geen sprake van dat zij nog rendierveles kauwen om de kleinen te voeden. Het is veel waarschijnlijker, dat zij haar nagels lakken en haar sluike doch ravenzwarte haren toeperen.

Maar dat was niet de reden, waarom onze bereisde abonnee mij een brief schreef. Hij was voornamelijk geschokt door de laatzinnige opmerkingen die ik gemaakt heb over het snijden van beelden uit botten en over de hoge prijzen die snobistische ariërs daarvoor betalen. Het blijkt, dat de Eskimo's in het geheel geen botten gebruiken als grondstof voor hun kunstwerken. Zij nemen speksteen en daaruit vervaardigen zij de schoonste voorwerpen.

Nu had ik wel eens van speksteenpoeder gehoord, maar het materiaal speksteen was mij, eerlijk gezegd, onbekend. Ik heb het opgezocht en als u het ook weten wil, dan geef ik even de formule; luidende: $\text{Si}_4\text{O}_{10} \cdot 2(\text{OH})\text{Mg}_3$. Als dit nog niet duidelijk mocht zijn, schrijf ik nog een zinnetje uit de encyclopedie over: „Het ontstaat door omzetting van aluminiumvrije magnesiumsilicaten als hypersteen en sommige andere pyroxenen, ook van amphibolen. Dit over speksteen. „Het laat zich gemakkelijk bewerken”, staat er nog bij, dat hebben de Eskimo's blijkbaar ook gemerkt.

Dat het beeldhouwwerk duur verkocht wordt, had ik trouwens wel goed geraden, want mijn correspondent noemde een som om van te rillen, hoewel men voor één Moore toch nog verscheidene Eskimo's kan kopen. Wat mij echter het meest trof in de brief, was, dat de schrijver wist te vertellen, dat deze kunst door de Canadese regering wordt beschermd en dat namaak verboden is.

Dat de kunst door de overheid wordt beschermd is een verschijnsel dat wij hier te lande ook kennen. Maar hoe zit het met het namaken. Ik kom af en toe in een museum en neem dan kennis van de moderne kunst. Het is mij daarbij duidelijk geworden, dat ook mensen die er meer van weten en gevoeliger zijn dan ik voor de eigentijdse kunstvoortbrengselen ben, er moeite mee hebben de werkstukken van de verschillende scheppers uit elkaar te houden. Zij zullen er nooit moeite mee hebben een doek van Willem van der Velde te onderscheiden van

een stuk van Rembrandt en Jan Steen en Michel Angelo halen zij nooit door elkaar. Maar zonder catalogus raken zij in minder dan geen tijd verdwaald in de wereld van de abstracte kunst. Zou het niet mogelijk zijn, dat hier de ene kunstenaar de ander wel eens navolgt?

En wat maakt het uit? Als het maar Kunst is, als het maar vibreert, als het maar uitdrukt wat ons in deze tijd beweegt.

Als ik nu eens van een bevriende relatie uit India of China een stuk speksteen zou krijgen (dat zijn de voornaamste vindplaatsen hoe komen de Eskimo's er eigenlijk aan?) en ik zou daaruit een skulptuur maken (men weet nooit hoe een koe een haas vangt) en er zou in de vijfde laan van New York iemand duizend gulden voor willen geven, zou dat dan niet mogen? En het zou toch best kunnen zijn, dat mijn handwerk op dat van een Eskimo zou lijken, als wij beide een dochter zouden hebben die in een warenhuis werkt. Dezelfde wereld, dezelfde zorgen, overeenkomstige skulpturen.

Enfin, ik heb voor deze keer iets uitgezocht, dat zich aan de kritische zin van onze lezerskring zal onttrekken. Ik wil enkele interessante bijzonderheden meedelen over het leven op Van Diemensland, nu honderdvijftig jaar geleden. Daar zal niemand in die tijd zijn geweest en als hij er wel was, moest hij er maar niet over spreken. Want Van Diemensland, thans Tasmanië geheten, was de plaats, waar Engeland bij voorkeur zijn misdadigers naar toe stuurde. Dat is uit de kranten van die tijd ook gemakkelijk op te maken. In bijna elk nummer van het blad, dat ik onder ogen kreeg wordt meegedeeld, dat een of meer veroordeelden zijn uitgebroken, of niet op hun werk zijn aangekomen, want het was een open gevangenis. Het moet een onrustig land zijn geweest in die tijd. Het wemelde er van ongere personeel en er wordt dan ook dringend aangebevolen om niet ongewapend uit te gaan. Ook de oorspronkelijke bewoners, de aborigines, waren niet gemakkelijk. Zij waren een zeer primitief volk, dat met moeite tot vijf konleren tellen naar ik vernomen heb en dat trouwens in de vorige eeuw op dit eiland geheel is uitgestorven of -geroeid. In Australië zelf, op het Mainland, leven nog echte Australiërs. Zij kunnen verder tellen. Er zijn kunstschilders onder en schrijvers en zij varen er wel bij.

De uitgever van de krant was zelf ook een veroordeelde inbreker. Hij was in 1810 in Engeland ter dood veroordeeld, in 1812 voor levenslang gedeporteerd en in 1816 voorwaardelijk in vrijheid gesteld. Later werd hij behalve krantendirecteur ook nog eigenaar van een bank (opmerkelijke carrière voor een dief, of niet?) en hij had een eigen bank in de kerk. Kortom hij was geheel gereclasseerd.

Het aardige van Tasmanië is, dat er nog verscheidene afstammelingen wonen van voormalig gasten. Maar de meeste van hen zijn niet merkbaar slechter dan degenen die later vrijwillig zijn gekomen. Die worden trouwens lang niet allemaal krantendirecteur of bankier.

---

lezingen voor de radio

- zo. 16 jan. VARA 9.45 uur: H. Bosselaar: „Wat heb ik er aan”.
- zo. 23 jan. VARA 9.45 uur: Libbe van der Wal: „Verven met water”.
- ma. 24 jan. AVRO 16.45 uur: D. Roethof-Ensing: „Mensen die vergeten worden”.